

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Lyssna till barnen!

– Ett sätt att med fokusgrupper förbättra skolmåltiden.

Lotti Ågren och Jessica Nilsson

Inriktning/specialisering/LAU350

Handledare: Hillevi Prell

Rapportnummer: VT07-2820-03

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen 41-60 poäng/ 61-80 poäng

Titel: Lyssna till barnen! – Ett sätt att med enkla medel förbättra skolmåltiden

Författare: Lotti Ågren och Jessica Nilsson

Termin och år: VT 2007

Kursansvarig institution: Sociologiska inst.

Handledare: Hillevi Prell

Examinator: Claes Bergman

Rapportnummer: VT07-2028-03

Nyckelord: Skolmåltid, Aktionsforskning, Fokusgrupp, Sociokulturell teori

Vi har gjort en studie på en skola i västra Göteborg där det fanns problem med elevernas attityd till skolmåltiden.

Syftet med vår studie var att låta elever och lärare på en skola reflektera över elevernas negativa inställning till skolmåltiden så att de själva skulle förstå var problemen bestod. Syftet med studien var inte att åstadkomma förändring, utan att ge rektor och personal på skolan verktyg att själva arbeta vidare med att få alla barn att tycka om att äta lunch i skolan.

Vi har arbetat utifrån följande frågeställningar:

- Vilka uppfattningar har eleverna om skolmåltiden?
- Hur kan man få elever delaktiga i förändring av skolmåltiden?
- Vilka konkreta förslag till förändring finns det?

Vi valde att arbeta med aktionsforskning och fokusgrupper eftersom det passar vårt syfte, som är att ge verktyg för att skapa förändring. Elever och personal från en skola i västra Göteborg har medverkat i vår studie. Vi har även använt oss av den relevanta litteratur vi funnit tillgänglig.

Studien visar att det inte är huvudrätten som eleverna är mest missnöjda med utan tillbehören, det vill säga sallad, bröd och mjölk. Studien visar också att man med små medel kan se till att eleverna blir mer tillfredsställda med skolmåltiden.

Vi menar att det är nödvändigt att lyssna på eleverna för att åstadkomma förändring i skolan.

Innehållsförteckning

ABSTRACT	2
INNEHÅLLSFÖRTECKNING	3
1. INLEDNING	4
2. BAKGRUND OCH TEORIANKNYTNING	5
2.1 BARNS MATVANOR.....	5
2.2 RIKTLINJER FÖR SKOLLUNCHEN	6
2.3 FAKTORER SOM PÅVERKAR INSTÄLLNINGEN TILL SKOLLUNCHEN	6
2.4 PÅVERKAS SKOLRESULTATET AV DÅLIGA MATVANOR?	7
2.5 ÄTA, EN SOCIAL FÖRETEELSE	8
2.6 SOCIOKULTURELL TEORI	8
3. SYFTE	10
3.1 FRÅGESTÄLLNINGAR	10
4. METOD	10
4.1 AKTIONSFORSKNING	10
4.2 FOKUSGRUPPER.....	11
4.3 GENOMFÖRANDE.....	12
4.3.1 Urval.....	13
4.3.2 Etik	13
4.3.3 Reliabilitet och validitet	14
5. RESULTAT	15
5.1 MÖTE MED AKTÖRERNA	15
5.1.1 Möte med Rektor.....	15
5.1.2 Möte med lärare	16
5.1.3 Möte med elever.....	17
5.1.3.1 Huvudrätt.....	17
5.1.3.2 Salladsbord	18
5.1.3.3 Mjök	18
5.1.3.4 Miljö	19
5.1.3.5 Valfrihet	19
5.1.3.6 Sammanfattning av fokusgruppsintervjuer	19
5.1.4 Möte med lärare	20
5.1.5 Möte med rektor	21
5.2 FÖRSLAG PÅ ÅTGÄRDER	22
6. DISKUSSION	23
6.1 RESULTATDISKUSSION	23
6.2 METODDISKUSSION	23
6.3 HUR KAN MAN ARBETA VIDARE PÅ SKOLAN?	24
6.4 RELEVANS FÖR LÄRARYRKET.....	24
REFERENSER	26
Bilagor	

1. Inledning

Sedan 1946 finns ett riksdagsbeslut på att Sveriges skolor skall servera skollunch för att tillgodose elevernas dagliga näringsintag. FN:s barnkonvention fastslår att "barn har rätt att få näringsrika livsmedel i tillräcklig omfattning och rent dricksvatten, och undervisning i näringslära" (artikel 24, 2c och e). 1,2 miljoner elever mellan 6-19 år äter skollunch varje dag under skolåret (Mjölkrämjandet, 2006). Den viktigaste målsättningen är att alla elever i lugn och ro äter skollunch varje dag och att de tycker att den smakar gott samt att de får den energi och näring de behöver för att må bra och klara skolarbetet.

Livsmedelsverket skrev redan 1987 att, "... skolmåltiderna utgör idag ett av de största kostproblemen. Flera undersökningar de senaste åren har visat att barnen äter betydligt mindre än beräknat och att många inte alls äter i skolan..." På de 20 år som har gått sedan dess har situationen inte ändrats till det bättre. I en studie av Prell (2004) citeras en elev angående skolmaten: "Man ska hata bambamaten. Alla gör det liksom" (s. 96). När man öppnar dagspressen möts man av rubriker som "Var femte elev skippar bamba" (Göteborgs-Posten 2007-03-29) och "Skolmat får tummen ned" (Göteborgs-Posten 2007-02-10).

Mat bör vara en njutning och källa till glädje. Matvanor har en stor betydelse för hälsan, såväl för elever som för lärare. Bra mat och fysisk aktivitet medför att barnen blir pigga och får lättare att lära (Livsmedelsverket, 2007). Skolan har därför utmärkta möjligheter att på ett positivt och enkelt sätt ge våra barn en sund livsstil med goda matvanor och därmed också ge barnen bättre förutsättningar att lyckas med skolans och sina egna mål. Hemmet har det grundläggande ansvaret, men eftersom flertalet av dagens barn och ungdomar äter många av sina måltider någon annanstans än i hemmet så har andra vuxna än föräldrar ett stort inflytande över elever och ungdomars matvanor.

Livsmedelsverket (2007) påpekar att ansvarsfördelningen ligger hos många, både enskilda vuxna och andra instanser såsom kommuner och län. De menar att det är; "Viktigt att det finns en tydlig ansvars- och arbetsfördelning mellan politiker, förvaltning/nämnder, kostchef och rektor eller annan med ansvar inom området mat och måltider i skolan" (Livsmedelsverket, s. 6). Berörd ansvarig enhet har möjlighet att delegera ut uppgiften, men har trots detta alltid det slutliga ansvaret. Måltidernas utformning och innehåll har betydelse inte bara för en god hälsa och en god inställning till mat och måltider, utan är även en förutsättning för trivsel och lärande. Det finns därför goda skäl för skolan att ha en beskrivning av dess arbete med mat och elevers matvanor som kvalitetsfaktorer i sin redovisning.

På en av de VFU-skolor vi praktiserat på fanns problem med elevernas attityd till skollunchen. Skolan är intressant därför att maten kommer från en populär lunchrestaurang i närheten av skolan. Maten är vällagad och bör ur vårt perspektiv vara god. De signaler vi fått från rektor visar ändå att barnen inte tycker att skollunchen är god och därför äter mycket lite. Dessa indikationer förstärks när vi pratar med matleverantören som säger att den berörda skolan beställer mycket få portioner i förhållande till antal elever.

Vi bestämde oss för att genomföra en studie på skolan och skriva ett arbete om hur man kan göra skollunchen mer attraktiv. Vår hypotes är att det inte är maten det är fel på utan miljön runt omkring. Vår tanke var att bilda fokusgrupper och låta eleverna samtala om skolmåltiden. På detta sätt tror vi att elevernas inställning till och kunskap om skolmåltiden kan förändras.

Det är i grupp som man når resultat och har en rimlig chans att förändra gruppens inställning till det som skall förändras. Rektorn på skolan blev mycket positivt inställd till vårt arbete. Vårt projekt var till för att hjälpa skolan att komma igång med förändringsarbetet, men vi har inte under vår tid på skolan hunnit förändra något, eftersom detta är ett projekt som tar lång tid. Det är viktigt att alla aktörer är väl insatta i problematiken och känner ansvar för att projektet följs upp kontinuerligt. Det tror vi kommer att ske om man sätter i gång processen genom aktionsforskning där alla parter är involverade.

I Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, (Lpo 94) står det att: ”Undervisningen skall bedrivas i demokratiska arbetsformer och förbereda eleverna för att aktivt delta i samhällslivet. Den skall utveckla deras förmåga att ta personligt ansvar.” Vi anser att vår studie stämmer mycket bra överens med detta tänkande då det i det här fallet är eleverna som har en negativ inställning till skolmaten och det är genom deras egna förslag och åtgärder som situationen kan bli bättre. Eftersom vi använder oss av fokusgrupper i vår studie så framgår detta allt tydligare, att det är vad eleverna säger som är det som gäller för fortsatt beslut som tas i fråga om skolmåltiden. Vidare står det att ”Skolan ansvarar för att varje elev efter genomgången grundskola har grundläggande kunskaper om förutsättningarna för en god hälsa samt har förståelse för den egna livsstilens betydelse för hälsan och miljön” (Lpo 94 s.15). Därför är det viktigt att vi som blivande lärare tar till oss detta och fokuserar på vilka möjligheter vi har att påverka eleverna.

Under mål att sträva mot i kursplanerna för hem- och konsumentkunskap står bl.a. att ”skolan ska/.../ sträva efter att eleven utvecklar skicklighet i att organisera, tillaga och arrangera måltider samt förståelse av måltidens betydelse för gemenskap, hälsa, kommunikation och kultur”. Detta bör man lägga grunden till i skolmatsalen då eleverna ser och uppfattar vad som serveras och hur det ser ut när mat är vällagad. De lär sig dessutom att det är en social företeelse att äta om de regelbundet äter tillsammans med kamrater och vuxna.

2. Bakgrund och teoranknytning

I detta kapitel kommer vi att ta upp barns matvanor, samt riktlinjerna för skolmåltiden. Därefter tar vi upp olika faktorer som påverkar barns inställning till skollunchen och hur vi knyter an till ett sociokulturellt perspektiv.

2.1 Barns matvanor

Livsmedelsverkets undersökning av barns matvanor (2003) visar att de flesta barn äter frukost, lunch och middag, vilket är bra. Trots det får barn i sig för mycket mättat fett, socker och salt. Det beror på att de äter för mycket godis, glass och läsk, och för lite grönsaker, frukt och fisk. Ungefär en femtedel av Sveriges barn är överviktiga eller feta. De flesta barn behöver alltså inte äta mindre, utan bättre. Den typ av matvanor som de flesta barn har ökar risken för övervikt och fetma, men också för diabetes och hjärt- och kärlsjukdom, senare i livet.

En annan studie av Livsmedelsverket refererat av Larsson & Wernersson (2006) visar att de flesta elever äter skollunch regelbundet men att färre äter varje dag. Istället för att äta

skollunch med en huvudrätt med dess tillbehör var det vanligaste alternativet att eleverna endast åt av tillbehören dvs. sallad, bröd och mjölk. Genom detta tillgodoser man inte det dagliga intaget av näring och energi som behövs för att känna sig pigg och alert. (Larsson & Wernersson, 2006)

2.2 Riktlinjer för skollunchen

I Livsmedelsverkets & Centrum för Tillämpad näringslära/Hälsomålets skrift *Riktlinjer för skolluncher* (2001) står det att ”idealet är att skollunchen skall vara så tilltalande att varken elever eller den vuxna skolpersonalen väljer andra alternativ till lunch”(s.3). Skollunchen ger eleverna tillfälle att prova olika maträtter. Där står även att skollunchen skall bestå av två lagade huvudrätter, bröd och lättmargarin, ett salladsbord samt lättmjölk eller vatten. Lunchen bör schemaläggas så att alla elever kan äta i lugn och ro, vid samma tidpunkt varje dag. Ej tidigare än kl. 11.00. Livsmedelsverket (2001) förespråkar vidare att skolmatsalen skall erbjuda en stimulerande och trivsamt miljö. För att få eleverna att äta mer av huvudrätten rekommenderas att grönsakerna skall serveras först. Detta oberoende om eleverna tar maten själva eller blir serverade. Ett matråd bör finnas på skolan för att stimulera till ett gemensamt engagemang till att forma en bra skolmåltid för alla skolans elever.

I Livsmedelsverkets skrift *Bra mat i skolan* (2007) står att ”Skolan har enastående möjligheter att på ett positivt och naturligt sätt främja en hälsosam livsstil med bra matvanor hos våra barn. Hem och familj har naturligtvis det grundläggande ansvaret för barns matvanor.” Bra principer för maten i skolan är, enligt Livsmedelsverket bl.a. att det finns tillräckligt med mat och tillräckligt med tid för att äta i en trivsamt och lugn matsalsmiljö. Det är viktigt att inga barn utesluts eller mobbas så att de inte vill eller törs gå till matsalen. De menar vidare att lunchen skall serveras på fasta, regelbundna tider och att pedagogiska måltider med fördel kan ingå i lärarnas uppdrag. Det är viktigt att maten serveras och dukas fram på ett trevligt och tilltalande sätt så att den är aptitretande. Salladsbordet bör placeras så att eleverna tar grönsaker först. Personalen bör ha möjlighet att bidra till bra matvanor bland skolbarnen genom att förmedla matglädje och intresse för mat. Detta uppnår man på bästa sätt om man besitter kunskap om mat och näring (Livsmedelsverket, 2007).

I *Kostprogram för Göteborgs stad* (2007), finns riktlinjer kring skollunchen i Göteborgs kommun. Målet är att alla elever skall äta skollunch och att den skall vara god, vällagad och näringsriktig. Lunchen skall vara en integrerad del i det pedagogiska arbetet och bör schemaläggas på ett sådant sätt att alla elever får en möjlighet att äta sin lunch i lugn och ro. Lagad huvudrätt, gärna två alternativ, bröd, bordsmargarin, salladsbord, mjölk och vatten skall ingå i skollunchen och alternativa rätter skall erbjudas dem, som av religiösa, etiska eller medicinska skäl, inte kan äta alla rätter. Miljön i skolmatsalen skall inbjuda till en lugn och trivsamt måltid. Vid varje skola bör matråd inrättas med elever, personal och föräldrar. Matråden skall bidra till att stimulera ett gemensamt engagemang i utformandet av en bra skollunch för skolans alla elever.

2.3 Faktorer som påverkar inställningen till skollunchen

Det finns ett antal faktorer som har betydelse för om elever äter skollunch. Livsmedelsverket (2006) påpekar att det är viktigt att man får äta vid samma tid varje dag och att ingen skall behöva äta före klockan 11.00.

Livsmedelsverket förordar även att det skall finnas åtminstone två lagade rätter att välja mellan. De elever som får detta är de som är mest nöjda med sin skolmåltid. Sannolikheten ökar då att de äter mer och oftare. Denna slutsats drar även Prell (2004), samt Andersson & Nystedt (2006).

Hur maten ser ut när den serveras är också något att ta hänsyn till. Asplind m.fl. (2000) menar att utseendet på maten är viktigt eftersom barn inte vill äta något som ser oaptitligt ut, de ”äter med ögonen”. Livsmedelsverket menar att miljön, så som hög ljudnivå stress och långa matköer, kan bidra till att eleverna äter mindre.

Kunskapen om mat är av betydelse. I en tidigare gjord studie visas det att vissa elever tror t.ex. att fisk som har blivit ovarsamt behandlad i köket blir grå. Men i själva verket är det en egenskap hos fisksorten sej, på samma sätt som lax är rosa. Denna och liknande missuppfattningar kan undvikas genom ett samarbete mellan skolmåltidspersonal och konsumentkunskapslärare, Prell (2004). Livsmedelsverket & Folkhälsoinstitutet (1999) vill stärka förutsättningarna för att göra måltiden till en del av skolan och dess pedagogiska situation och verksamhet.

Gruppträck och attityder påverkar också elevers ätande. I en grupp där maten anses äcklig¹ vill eleverna inte utmärka sig genom att säga att man faktiskt tycker att maten är god, man håller med sina kamrater. Andersson & Nystedt (2006) visar på ett medvetande hos elever om gruppträckets betydelse.

2.4 Påverkas skolresultatet av dåliga matvanor?

Det finns studier som visar att bra matvanor har betydelse för hur bra man presterar i olika inlärningsuppgifter. Det är med andra ord viktigt att äta bra mat regelbundet för att man ska klara av skolarbetet. Är man hungrig kan man dessutom få svårt att koncentrera sig och hänga med i undervisningen. (Livsmedelsverket 2006).

Porsman och Paulún (2003) menar att dåliga matvanor kan leda till magont, illamående och huvudvärk vilket i sin tur påverkar skolarbetet. Om elever istället äter bra och har goda kostvanor kan det bidra till att eleverna orkar mer och bättre kan koncentrera sig på skolarbetet. De menar vidare att de elever ”som inte äter frukost och/eller lunch tenderar också att ha sämre betyg på prov i skolan och dessa elever uppger själva att de har svårt att hänga med i skolarbetet” (s. 6). När elever inte får i sig tillräckligt med mat fungerar hjärnan sämre som följd av brist på näring och energi. Konsekvenserna av det här blir att barnens humör kan påverkas negativt. ”Barnet blir lättirriterat, överkänsligt eller aggressivt”(s.11). Det är med andra ord viktigt att alla elever äter ordentligt varje dag i skolan, eftersom de skall kunna studera även på eftermiddagarna.

¹ Elevers ordval

2.5 Äta, en social företeelse

Den tid på dagen när läraren äter med eleverna, är en av de få stunder när hon/han kan umgås med dem på ett mer avslappnat sätt. Därför är det viktigt att både elever och lärare har en positiv attityd till skolmåltiden. Hur skapar man då detta klimat i en grupp som tycker att maten inte är god? Mycket handlar om gruppdynamik där lärarna har stort inflytande och kan förbättra elevernas inställning genom att arbeta med gruppen och det sociala klimatet i klassen. För att uppnå ett bra socialt klimat i klassen gäller det att ha god empati med sina klasskamrater. Birgitta Kimber, speciallärare, forskare och legitimerad psykoterapeut har skrivit om livskunskap. Hon menar att det är viktigt att uppmärksamma eleverna för deras positiva egenskaper. Hon menar att ”det ska vara högt i tak och man bör sträva efter att skapa en stark samhörighet mellan de vuxna och barnen/ungdomarna. Barnen och ungdomarna ska känna att de är viktiga och att de behövs. De, liksom de vuxna, ska känna sig välkomna och önskade” (1996 s.127). Hon poängterar att, ”det för klimatet och samhörigheten är viktigt att alla får säga sitt och framföra sin åsikt”. Detta gör man i ett bra psykosocialt klimat som lätt uppstår när man äter och frångår sina vanliga roller, elev/lärare. Man kan där prata om saker som är neutrala så som till exempel gratängen som ligger på tallriken, och där igenom komma åt mycket svårare sociala problem, som inte hade kommit fram om rollerna hade varit privata.

2.6 Sociokulturell teori

Det är många vuxna, beslutsfattare, kostchefer, upphandlare, rektorer, kökspersonal och pedagogisk personal, men även föräldrar, som har en avgörande betydelse för att främja bra matvanor i skolan (Livsmedelsverket 2007) och lägga en god grund för bra matvanor hos elever och ungdomar. Det vi vill med vår studie är att se hur elever kan och vill påverka sin skolmåltidssituation, samt hur vi som blivande pedagoger kan påverka situationen. Och hur kan vi använda oss av den i en lärande situation. Vi använder oss därför av ett sociokulturellt förhållningssätt i vår studie, eftersom det innebär att man ser till hela situationen runt skolmåltiden. Teorin säger att alla omständigheter runt eleven spelar in. En hungrig elev har sämre inlärningsmöjligheter. Därför är det viktigt att lärare får upp ögonen för problematiken, att elever måste äta ordentligt varje dag under skoldagen.

Vad innebär ett sociokulturellt perspektiv? Ett sätt att förklara det på är att det är ett förhållningssätt till lärande som Säljö och Linderoth (2002) har konkretiserat på följande vis: ”En av utgångspunkterna i ett sociokulturellt perspektiv är att lärande är en fråga om hur kunskaper och färdigheter återskapas i samhället, eller med andra ord, hur de insikter och färdigheter som gjorts av tidigare generationer lever vidare och utvecklas i nya sammanhang.”(s.15). Med detta vill vi påvisa att de tråkiga attityder som finns i skolan (i vårt fall gällande skolmaten) går att förändra genom att ta tillvara på den kunskap som eleverna har med sig hemifrån. Det är i stor utsträckning likadan mat som serveras hemma som i skolan. Om eleverna tycker att maten är god hemma, varför är den då inte det i skolan? Detta menar vi i stor utsträckning är en attitydfråga som på något sätt har uppstått i skolmiljön.

Detta kan man se ur ett sociokulturellt perspektiv. Dysthe (2003) menar att ”det försiggår läroprocesser inom den enskilda individen men de finner detta ointressant därför att det är relationerna på det sociala området som bestämmer innehållet i de individuella processerna. De lägger dessutom mycket stor vikt vid språk och diskurs då det är just genom språklig samverkan som mening konstrueras och lärande kan ske.” (S. 61) Vi förstår med detta att det är viktigt att ha pedagogiska måltider där elever och lärare äter tillsammans.

Dysthe (2003) säger om lärande att:

- Lärande är situerat.
- Lärande är huvudsakligen socialt.
- Lärande är distribuerat.
- Lärande är medierat.
- Språket är grundande i läroprocesserna.
- Lärande är deltagande i en praxisgemenskap. (S. 42)

Det vill säga, ser elever att lärare sitter ner och äter så äter de också, och man lär vid alla tidpunkter, även när vi äter, eftersom vi är sociala varelser. Eftersom man samtalar vid matbordet så främjas elevers språk när pedagoger sitter med och samtalar med dem. Den gemenskap som skapas vid matbordet bör tillvaratas och användas av pedagoger i skolan.

Dysthe menar:

”Att lära sig kommunicera är att bli sociokulturell; det ger oss tillgång till en kulturell mångfald som hela tiden utvidgas, från den innersta familjecirkeln till de talrika och skilda kontexter vi efterhand tar del av och ingår i. Inom vart och ett av dessa delvis mycket olika ”diskurssamhällen” lär vi oss att använda språket för att påverka andra eller få dem att handla och genom kommunikationen formar vi både oss själva och andra. /.../Sociokulturell teori lägger stor vikt vid språkets läropotential, och det finns en lång rad studier av hur skrivet och talat språk används i olika inläringssituationer inte minst i skolan.”(2003 s. 44)

Kärnan i det sociokulturella lärandet är att man lär som bäst i grupp och att det inte bara är kunskapen i sig som är viktig utan även allting runt omkring. I vår studie kommer eleverna att få komma till tals i fokusgrupper för att finna nya aspekter på frågor kring skolmåltiden. De lär sig att höra vad de egentligen säger, vad det är som de fokuserar på. Är det maten eller är det miljön runt omkring? Vår förhoppning är att om detta kan tydliggöras i fokusgrupperna, kan det också spridas genom kommunikation till de andra eleverna i skolan. Det viktiga är vad eleverna kommer fram till i fokusgrupperna och att de själva kommer med lösningarna. Genom att arbeta på detta sätt tror vi att man kan komma åt en lösning på problemet med den negativa inställningen till skolmåltiden.

3. Syfte

Syftet med vår studie var att låta elever och lärare på en skola reflektera över elevernas negativa inställning till skolmåltiden så att de själva skulle se vari problemen bestod. Syftet med studien var inte att åstadkomma förändring, utan att ge rektor och personal på skolan verktyg att själva arbeta vidare för att få alla barn att tycka om att äta lunch i skolan.

3.1 Frågeställningar

- Vilka uppfattningar har eleverna om skolmåltiden?
- Hur kan man få elever delaktiga i förändring av skolmåltiden?
- Vilka konkreta förslag till förändring finns det?

4. Metod

Vi har i vår studie valt att använda oss av aktionsforskning och fokusgrupper eftersom vi menar att det passade vårt syfte som är att ge redskap för att skapa förändring. Fördelen med fokusgrupper är att alla i gruppen har en möjlighet att komma till tals, men det är inte alla som berörs som kommer med åsikter och idéer. Vad gäller aktionsforskning så är det till fördel när man jobbar med yngre barn att arbeta utifrån denna modell då det är en ”bottom up” metod och det är barn/ungdomarna själva som kommer med synpunkter och inte någon ovanifrån som bestämmer åt dem. Detta gör att de blir mer positiva till förändringar som görs.

Vi kommer inte att genomföra förändringar genom vårt arbete, men vi kommer att tillhandahålla redskapen för förändring till berörda parter. Skolledning, pedagoger och matleverantör har själva ansvaret att genomföra de förändringarna som behöver göras.

I följande stycke kommer vi att närmare beskriva fokusgrupper och aktionsforskning och användandet av denna metod.

4.1 Aktionsforskning

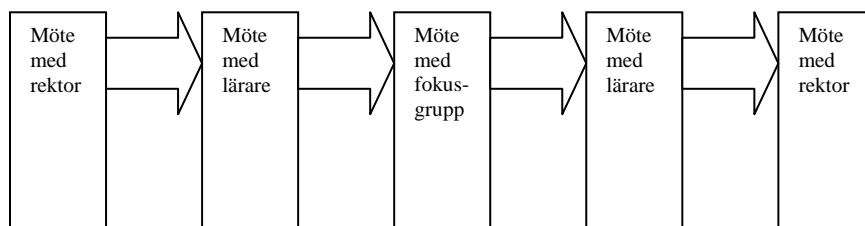
Vi blev inspirerade av aktionsforskning efter det att vi läst ett tidigare examensarbete av Andersson och Nystedt (2006). Liksom vi har de gjort en studie om barns matvanor och attityder till skolmat. Men då de har närmat sig ämnet som kostekonomer, har vi istället belyst det ur lärarens pedagogiska synvinkel. Det som skiljer aktionsforskning från vanlig forskning, är att i aktionsforskningen utgår man från aktörerna och deras frågeställningar och problem, inte från teorin som i vanlig forskning. Aktionsforskning utgår från idén, att om man vill förstå en problematik väl så ska man försöka att ändra den. En förutsättning är att det finns ett väl fungerande samarbete mellan forskarna och aktörerna. Avsikten är att de som utför studien och de som blir studerade skall komma till någon form av gemensam insikt och försöka enas om vad som är bästa sättet att uppnå önskad förändring. Detta sker enklast när man arbetar med individer eller mindre grupper.

För att kunna genomföra denna typ av forskning så krävs det att man har god kännedom om situationen och vad som kan vara bakomliggande problem. I vårt fall, att eleverna har en negativ attityd till skolmåltiden.

Rönnerman (2004) menar att ”Det är praktikern² som formulerar vad som ska studeras och vilka frågor man vill söka svar på. Det är också praktikern som iscensätter handlingen som sedan följs via observationer och blir föremål för diskussion och reflektion, vilket i sin tur leder till större insikt om hur saker förhåller sig till varandra” (s.14)

Mycket i aktionsforskningen handlar om att aktören är den viktiga delen av forskningen, det är aktören som kommer med frågeställningar och egentligen även med svaren. Men forskaren tillhandahåller redskapen. Rönnerman (2004) menar att det är mycket viktigt att man har aktören med sig i aktionsforskning annars kan man inte nå de resultat som man får genom den dialog som forskningen bygger på.

Aktörerna i det här fallet är dels rektor och lärare men även eleverna på skolan. Vår tanke är bilda fokusgrupper med elever och låta dem samtala kring situationen runt skollunchen. För att förankra projektet har vi först ett möte med rektor och sedan lärare. Efter att vi gjort vår analys av elevernas synpunkter har vi ytterligare ett möte med lärare för att informera dem om vad som framkommit. Därefter är det dags att informera rektor och överlämna elevernas förslag på åtgärder.

Figur.1 Flödesschema av vårt upplägg på skolan.

4.2 Fokusgrupper

Fokusgrupper, eller gruppdiskussioner, är en vanlig kvalitativ undersökningsmetod (Wibeck 2000). Den är mycket användbar då den kan skapa en intressant dynamik bland deltagarna, vilket innebär att eleverna inspirerar varandra till att se nya dimensioner av problemen (i vårt fall måltidssituationen). Dessutom är metoden mycket användbar när det gäller att stimulera deltagarna till att tänka kreativt. Det avgörande i fokusgrupper är att forskaren lyckas att få gruppen att bli aktiv och kreativ. Ett viktigt inslag för att få fram detta menar Wibeck (2000) är att inte ha en för stor grupp. Alla bör kunna ha ögonkontakt med varandra, rekommendationen är därför att man inte använder sig av fler än fyra stycken gruppmedlemmar.

² Äv. aktören

Till sin hjälp har forskaren ett antal metoder, t.ex. olika projektiva tekniker³. I vårt fall har vi använt oss av teckningar som vi låtit eleverna rita. Vi hade även vår bandspelare till hjälp så att vi kunde koncentrera oss på minspel och tonlägen hos eleverna, vilket skulle ha varit svårt om vi samtidigt fört anteckningar.

Wibeck menar också att det kan vara bra att använda sig av en moderator, en person som leder samtalet, och det bör vara samma person vid varje samtal. Denna person bör vara någon som känner gruppen sen tidigare och talar samma språk som gruppmedlemmarna. Detta ökar reliabiliteten⁴. Moderatoren måste vara flexibel och kunna lyssna av gruppen, kunna svara på frågor och göra det neutralt. Moderatoren bör kunna vara så pass flexibel att den kan ställa olika frågor men med samma innebörd till de olika fokusgrupperna. I vår studie var det naturligt att låta den av oss som gjort sin VFU på skolan agera moderator. Det bör också vid varje tillfälle finnas en assistent som tar hand om allt runtomkring som att sköta teknik, föra anteckningar och ta emot personer som kommer sent och så vidare.

Eftersom det är moderatoren som är den som leder samtalet så bör den personen tänka på hur viktigt det är vad man säger i inledningen av gruppintervjun. Om man ställer fel frågor eller inte känner av stämningen i gruppen kan allt bli fel redan från början. Att börja spontant kan därför vara en bra inledning. Det säger Wibeck, "... kan öppna för in fortsatt fri atmosfär. Det gör det möjligt för moderatoren att känna av hur gruppen fungerar och sedan utforma inledningen efter det." (s.74)

Fokusgruppstudier är bra om man vill få fram gruppens tankar och värderingar, men man måste tänka på att även om man använder sig av få grupper, så får man mycket material att bearbeta (Wibeck, 2000). Allt skall gås igenom och analyseras vilket tar tid mycket längre än vad man tror. Dessutom tillkommer det nästan alltid oförutsedda händelser, så som att elever kommer för sent eller inte kommer alls. Det kan vara föräldrar som strax innan genomförandet bestämmer sig för att deras barn inte får medverka och då får man som forskare ta hänsyn till dess eventualiteter, samt att man alltid får in mer material än vad man från början räknat med menar Wibeck (2000).

4.3 Genomförande

Viktigt inom aktionsforskningen är hur man observerar. Eftersom samtalen spelades in underlättades vårt arbete eftersom vi inte förde anteckningar. Vi lät eleverna rita teckningar vid mötet för att samtala kring.

Kimber (2006) menar att det är viktigt att det framgår tydligt när samtalet börjar och slutar. Vi lät eleverna börja med att rita hur det känns när de äter och hur de vill att det skall kännas. Detta kan ju bli två helt olika bilder. Sedan bad vi att få se på bilderna som de gjort och utifrån dessa förde vi samtalet. Det är viktigt att alla kommer till tals och att alla känner att allas åsikter är lika värda. Kimber menar vidare att det är av yttersta vikt att man håller sig till givet samtalsämne. Om man ändå kommer ifrån ämnet är det mycket viktigt att moderatoren för tillbaka samtalet till ämnet. För att det skall bli ett bra samtal måste man avsluta på ett lika tydligt sätt som man började på. Man måste knyta ihop säcken så att alla är överens om att samtalet är avslutat.

³ Stimuli

⁴ Tillförlitligheten

Vi tänkte på hur vi ställde våra frågor så att de inte blev alltför ledande. Vi hade i åtanke att det är små barn vi pratade med och att det var lätt för dem att svara så som de trodde att vi ville att de skulle svara. Men, vår önskan var ju att de skulle svara med egna ord och tankar. Därför var vi tvungna att ställa rätt typ av frågor, och vara aktiva lyssnare. För att underlätta vårt arbete hade vi med oss en bandspelare till våra samtal med fokusgrupperna. Vi kunde då i lugn och ro, senare analysera svaren vi fick. I personalgruppen förde vi dock endast minnesanteckningar.

Den typ frågor vi höll oss till var öppna frågor. Det är frågor som det inte går att svara ja eller nej på. Trost (1998) menar att det är bra att tänka på hur man formulerar intervjufrågorna. Till exempel på detta är: Hur menar du? Vad tänker du då? Hur smakar det då? Varför gör du så? Hur kan man göra? Dessa öppna frågor gjorde att vi fick eleverna att tänka självständigt. Och detta i sin tur innebar att vi delgavs elevernas egna tankar och med hjälp av dessa kunde eleverna förändra sina attityder och inställningar. Vi formulerade frågor som skulle ta upp måltiden i allmänhet, inte endast i skolmiljö. Vi trodde då att genom att vi därigenom skulle få mer konkreta svar på vad man kan göra åt skolmåltiden. Vi ville att eleverna skulle fokusera på mat/miljö och dess inverkan på måltiden.

Bilderna som eleverna ritat visade vi för personalen då vi träffade dem för andra gången. Personalen fick ta ställning både till dessa och den sammanställda diskussion som vi tog fram utifrån vår inspelning. Vi var också öppna för, om berörda parter tyckte att det behövdes, att genomföra ännu ett möte med både personal och elever, så att de tillsammans kunde ta del av vad de olika fokusgrupperna kom fram till.

4.3.1 Urval

Vi valde att forma två olika fokusgrupper med elever ur år 4-5. För att de äldre barnen inte skulle påverka de yngre bestämde vi oss för åldershomogena grupper. Vi ville att eleverna skulle känna trygghet i gruppen och eftersom de kommer från samma klass och är lika gamla som de andra i gruppen finns förutsättningar för detta. Det var viktigt att alla aktörer var väl insatta i problematiken och känner ansvar för att den följs upp kontinuerligt. Vi ville att det ur varje klass skulle vara två pojkar och två flickor. Vi valde denna indelning dels för att få en jämn fördelning ur genusperspektiv, dels för att det blev en lagom stor grupp. Vi bad även klassläraren att välja de elever som har inflytande på de andra i klassen, för vi hade för avsikt att låta dessa elever berätta för sina kamrater vad vi pratat om och vad vi kommit fram till. Vi önskade att den positiva anda som vi hoppades kunna ge dessa fokusgruppselever skulle sprida sig som ringar på vattnet.

4.3.2 Etik

Enligt HSRF: s etiska regler (Stukat, 2005) finns det etiska aspekter att ta hänsyn till.

- Informationskravet innebär att vi informerade eleverna och deras målsmän om syftet med vår studie, samt att deltagande i projektet är frivilligt och att de inblandade kan avbryta sin medverkan när de vill. Det är viktigt att de inblandade informeras om vilka deras uppgifter blir i studien.

- Samtyckeskravet innebär att vi behövde ha målsmäns godkännande för barnens medverkan eftersom de är under 15 år.
- Konfidentialitetskravet innebär att vi informerade alla inblandade att deras medverkan i studien är helt anonym.
- Nyttjandekravet innebär att den information vi samlar in i studien endast kommer att användas för forskningsändamål.

För att tillmötesgå dessa rekommendationer och riktlinjer valde vi att inför bildandet av fokusgrupper sätta samman ett brev till alla föräldrar med barn som berörs av studien⁵. Detta för att informera om vår studie och be om målsmäns samtycke till att deras barn deltar i vår undersökning och spelas in på band. Deltagarna i fokusgrupperna valdes således ut endast bland dem vars målsmän samtyckte till medverkan.

4.3.3 Reliabilitet och validitet

Tidigare forskning är gjord inom samma område och resultaten i dessa arbeten pekar mot samma slutsatser som vi kommit fram till. Vi förutsätter att de elever som deltagit i vår studie inte har tagit del av dessa resultat. Vi kan naturligtvis inte garantera att så är fallet men vi kan med största sannolikhet påstå detta. Däremot kan de ha blivit påverkade av dagspressen som tar upp det faktum att elever inte äter skollunch.

Den dagen vi genomförde våra samtal i fokusgrupperna hade pasta och köttfärssås serverats i matsalen, detta är bland eleverna en omtyckt rätt. De hade alltså denna dag en relativt positiv inställning till skollunchen. Det var mätta och glada barn vi samtalade med eftersom de allra flesta säkert hade ätit bra av en lunch de tycker om. Resultaten hade kanske blivit annorlunda om så inte varit fallet.

Vi följde Kimbers (1996) och Trosts (1998) förslag på kvalitativa intervjuer och tycker att vi har uppnått detta, d.v.s hög validitet på svaren på våra frågor. Det krävs en speciell teknik att samtala med unga elever, som har en förmåga att svara som de tror att intervjuaren vill att de skall svara och alltså inte i första hand efter eget huvud. I vår studie tycker vi att vi lyckats att få eleverna att uttrycka egna synpunkter och idéer.

Eleverna kunde på mätta magar komma med förslag på åtgärder som vi tror att de inte klarat av om de varit hungriga och trötta. Det vill säga, dessa förslag är av icke hög construct validity. Vilket i sin tur betyder att de kan ändras om förutsättningarna ändras. Hade eleverna varit hungriga hade resultatet kanske varit annorlunda. Om skolpersonal vill följa de rekommendationer på åtgärder som eleverna har föreslagit, så har vår studie pragmatiskt hög validitet.

⁵ Bilaga 1

5. Resultat

Vi kommer i följande stycke att redogöra för resultatet av vår undersökning och vad vi tillsammans med fokusgrupperna kom fram till. Vi kommer även att ge förslag på åtgärder som kom fram under dessa diskussioner. Vi kommer att redogöra för våra möten med personal och rektor, och hur dessa gestaltade sig.

5.1 Möte med aktörerna

Vi började med att samtala med skolans personal för att arbetet skulle bli förankrat på ett bra sätt på skolan. Det var viktigt att vi hade personalen med oss från början, för att sedan enkelt ha möjlighet att "väva in" eleverna i ett elevmöte med fokusgrupper. Om personalen var positiv till vårt projekt insåg vi att det skulle vara enkelt för dem att släppa iväg eleverna till oss på de tider som vi hade bestämt och det skulle underlätta vårt arbete. Om personalen var med från början så skulle projektet ha en chans att överleva och bli genomfört även när inte vi är kvar på skolan.

Vi trodde att om vi dessutom kunde få personalen med oss som grupp till att börja med så skulle det stärka samarbetet mellan de olika personalgrupperna, vilket är bra för den fortsatta utvecklingen av projektet, att alla steg i vår studie följs upp och lever kvar.

- Planera (gjorde vi)
- Agera (tillsammans med personal och elever)
- Observera (mestadels personal)
- Reflektera (personal och elever utan oss, för detta görs en lång tid efter projektet genomförts).

Vi avslutade med att träffa personalen ytterligare en gång. Om det skulle behövas så var vi positivt inställda till att träffa alla inblandade vid fler tillfällen.

5.1.1 Möte med Rektor

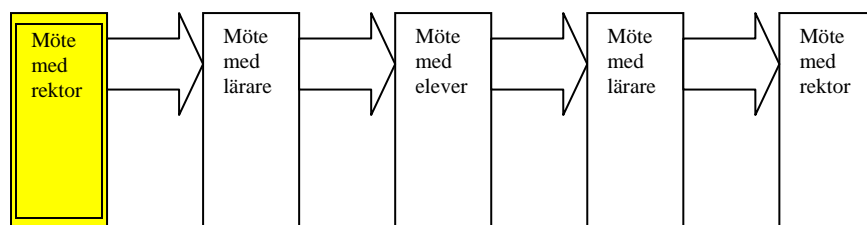

Fig.2 Första mötet med rektor

Vi bestämde tid med rektor för ett inledande möte. Folkesson(2004) menar att vikten av förankring i samband med skolutvecklingsinsatser kan tyckas självklar. Men praktiken visar att förankringsprocessen varken är särskilt enkel eller entydig. Skolverkets utvärdering av utvecklingsprojekt visar att en avgörande förutsättning för att erfarenheterna från projekten lever vidare är just förankringen företrädesvis i initieringsfasen. Därför tyckte vi att det var

viktigt att samtala med rektorn på skolan först, så att vår insats blev väl förankrad hos skolläningen.

Rektorn välkomnade oss och tog emot i ett trevligt rum med levande ljus och varm stämning. Hon visar att hon bryr sig om skolan och hon bryr sig om både personal och elever. När vi berättade för henne om vårt projekt, så var hon mycket intresserad. Det enda hon har att invända mot vår planering så långt var att vi föreslog att vi skulle använda oss av elever från klass fyra, fem och sex. Hon menade att vi hellre bör arbeta med klass tre i stället för klass sex, eftersom sexorna slutar på skolan efter vårterminen. Om resultatet skall bli beständigt menade rektorn att det var bättre att vi lade kraft och energi på de elever som kommer att vara kvar på skolan.

Hon visade oss ett brev⁶ som ett antal av eleverna har skrivit till matleverantörerna, på eget initiativ. I detta brev skrev eleverna att de inte tyckte att maten som serveras var god och de kom själva med förslag på vad de vill få för mat. De skrev även att de tycker att det serveras vuxenmat⁷ och att de tyckte att det är fel att göra det i en skola för barn. Det fanns således en problematik kring skolmåltiden på skolan och något måste göras. Rektorn berättade också att det har varit ett föräldramöte i klass 4 tidigare i veckan och att då ”matproblemen” kommit upp. Klassläraren (som vid tillfället endast arbetat i klassen ett par veckor) kände att hon inte kunde hantera situationen och lämnade över till rektorn. Föräldrarna hade förstått att eleverna serverades dålig mat i matsalen och därför inte kunde/ville äta. Skolan skulle då vid tillfälle ha mutat eleverna med efterrätt för att de skulle äta ordentligt. Rektorn skrev efter detta ett informationsbrev till föräldrarna⁸ där hon berättar vad det är som hänt och att det inte har delats ut mutor till eleverna.

5.1.2 Möte med lärare

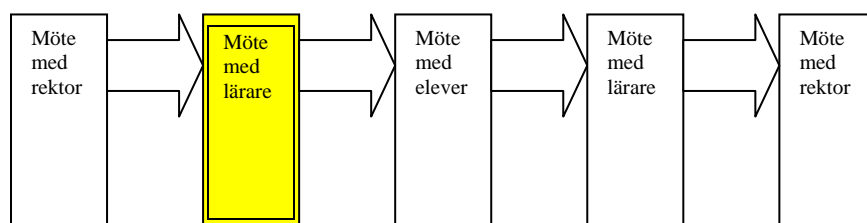

Fig.3. Första mötet med lärare

Efter mötet med rektorn så träffade vi tre stycken klasslärare för de elever som vi skulle använda oss av i fokusgrupperna. Vi berättade om syftet med studien och informerade dem om vårt tillvägagångssätt med fokusgrupper. Vi bad dem att dela ut vårt informationsbrev till alla elever, för att deras målsmän så snart som möjligt skulle kunna ta ställning till om deras barn fick delta i studien. Vi bad dem också att välja ut de elever som har inflytande på de andra i klassen bland dem vars målsmän givit sitt samtycke.

⁶ Bilaga 2

⁷ Huvudrätten har ett namn som eleverna associerar till ”vuxenmat”.

⁸ Bilaga 3

Dessa tre som vi vid detta tillfälle samtalade med tyckte att skolmåltiden inte fungerar så bra som den skulle kunna göra. De ansåg själva att maten var bra och ville att även eleverna skall få denna inställning till maten och skolmåltiden som helhet. Vi kände att vi vid detta möte fick bra respons och att vårt projekt blev väl mottaget av dessa lärare. Vi tyckte att vi, enligt Folkessons (2004) förankringsteorier, fått vårt arbete väl förankrat hos de lärare vi talat med. Vi fick intrycket av att de skulle ställa upp och hjälpa oss med projektet.

5.1.3 Möte med elever

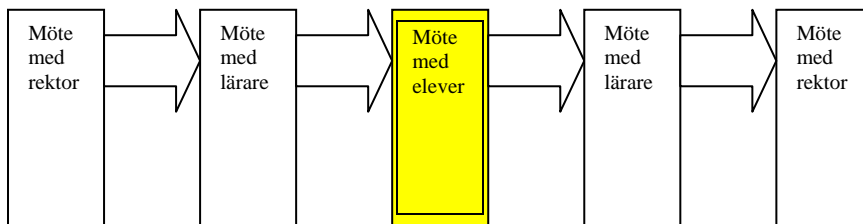

Fig. 4. Första mötet med elever

Vi träffade de elever som blivit utvalda av sina klasslärare, tre flickor och en pojke ur klass fem och samma fördelning i klass fyra. Samtalen bandades så att vi sedan lätt kunde gå tillbaka och bearbeta materialet. Vi började med att låta eleverna rita en bild⁹ om hur det skall vara när man äter, detta för att leda bort uppmärksamheten kring bandspelaren och för att få dem att vara koncentrerade på ämnet mat. Dessa bilder visar att eleverna vill äta i en lugn miljö och att de vill ta maten själva. Vissa ritade hur de står och tar maten själva ur kantinerna.

Vi började med klass fem och de kom snabbt igång och pratade mycket om mat och vad de tyckte om den. De kom även med en hel del konkreta förslag på förbättring vad gäller både mat och miljö i matsalen.

Vi mötte sedan klass fyra, som hade lite svårare att komma i gång. Eleverna kom med mycket liknade förslag på åtgärder som den tidigare klassen. Eleverna tänkte på samma sätt och tyckte att ungefär samma saker behövde rättas till.

5.1.3.1 Huvudrätt

Vid samtalet framkom att eleverna ville ha ”mindre krånglig mat”. Namnen på maträtterna var direkt avgörande för om de smakar på maten. De vill veta vad de får på tallriken. Däremot, när de inte vet vad maten innehåller, säger de:

- Man får vissa tankar och då tror man att det är äckligt. (Elev år 4)
- Det är jätte- ofta konstig mat. (Elev år 4)

⁹ Bilaga 4

I vårt samtal med eleverna så framkom det att det egentligen inte är något fel på huvudrätten i sig. De kom med exempel på mat som de tycker är god, så som panerad fisk och broccolisoppa. Endast ärtsoppan var de överrens om att den inte är god.

De gav själva exempel på vad de tycker är konstig mat. T.ex. finns ”Currydoftande fiskgryta” på menyn och det ger inte så klart besked tyckte eleverna.

- Kokt sej i currysås och ris. (Elev år 5)
- Byt namn på maten, så man fattar. (Elev år 4)
- Jag lovar att äta om jag får åka till restaurangen och se hur de gör och höra vad det är i. (Elev år 5)

5.1.3.2 Salladsbord

Salladen som serveras i matsalen var det ingen av barnen som åt. De menade att grönsakerna tar smak av varandra. Eleverna vill ändå ha grönsaker men de vill inte ha färdigblandad sallad utan de vill kunna ta grönsakerna var för sig, så att de själva kan välja vad de får på tallriken. Det framkommer även att eleverna vill ha dressing som ett tillbehör.

- Jag äter inte grönsaker, de smakar diskmedel. (Elev år 5)
- Jag smakar ibland och då smakar det illa. (Elev år 4)
- Jag tycker om tomat och gurka men de lägger alltid i majs eller ananas. (Elev år 5)

5.1.3.3 Mjölk

Mjölken var något som eleverna hade många åsikter om. Som det är nu så serveras mjölken ur tetraförpackningar som ställs fram efter behov. Flertalet av dem tas fram ur kylskåpet när matsalen öppnar och står därför framme cirka två timmar och de som då är fortfarande fyllda med mjölk ställs då återigen in i kylskåpet. Detta var något som de flesta hade en åsikt om. Eleverna i de båda klasserna var överrens om att om man hade en mjölkautomat skulle det vara mycket bättre.

- Mjölken är gammal och smakar surt. (Elev år 5)
- Den är varm, och smakar och luktar illa. (Elev år 4)
- Den blir inte godare, men den blir inte varm. (Elev år 4)

5.1.3.4 Miljö

Vi ställde sedan frågan huruvida omgivningen påverkar hur gott mat smakar. Eleverna var överens om att omgivningen spelar stor roll och de hade förslag och synpunkter på hur man kan göra miljön bättre. Idag serveras maten från kantiner, och salladen serveras på ett bord vid sidan av tillsammans med knäckebröd och mjölk. Längst in i matsalen, finns diskinlämningen som består av en vagn som man ställer tallrikar, glas och bestick på. Vid sidan om finns en papperskorg där man slänger överbliven mat.

- Det är jätteäckligt när man äter och man ser och det låter när maten åker ner i papperskorgen. Det låter inget roligt. Det låter som nån spyr när köttfärssåsen åker ner i papperskorgen. Så äckligt! (Elev år 5)
- Det ser inte gott ut när det är så mycket. (Elev år 4) (anm. Maten serveras i kantiner.)
- Det är högljutt när det är två klasser som äter samtidigt. (Elev år 5)

5.1.3.5 Valfrihet

Eleverna framförde också åsikter om huruvida de skall ta mat själva eller bli serverade.

- När man tar mat själv tar man bara det man gillar. Då kan de titta och säga: Du får allt ta fisk också. (Elev år 4)
- Om det är fisk skall det inte bara vara fisk. (Elev år 4)
- En expert sa att man skulle ha fler rätter att välja på, det sa de på REA. (Elev år 4)

Båda fokusgrupperna är enade om att det vore mycket bra om det varje dag kunde serveras soppa som ett komplement till varmrätten.

Det framkommer även att de skulle uppskatta om det fanns fler sorters hårt bröd att välja på, samt att det även serveras mjukt bröd.

5.1.3.6 Sammanfattning av fokusgruppsintervjuer

Det framkom att eleverna var ganska nöjda med huvudrätten, men inte med hur den presenteras på menyn. Vuxenmat¹⁰ är inget för barn, och det är vuxenmat som presenteras på menyn de får från matleverantören. De var varken nöjda med salladen, så som den serveras eller med temperaturen på mjölken.

¹⁰ Namnet på huvudrätten

Eleverna önskade fler valmöjligheter, framförallt vid salladsbordet. Där vill eleverna kunna välja vad de skall ha för grönsaker på tallriken. Vad gäller det hårda brödet så framkom det att de vill ha fler olika sorter att välja bland. Eleverna önskade fler olika rätter att välja på men de var överens om att det duger gott om en av rätterna är soppa, såvida det inte är fisksoppa den dagen det serveras fisk som huvudrätt.

Eleverna hade en hel del synpunkter på miljön och hur maten serveras. De vill att diskinlämningen skall vara avskärmad och de ansåg att maten serveras i oaptitligt stora kantiner.

Sammanfattningsvis verkar det inte vara huvudrätten det är fel på, utan tillbehören och miljön runt omkring som ger den negativa upplevelsen av skolmåltiden.

5.1.4 Möte med lärare

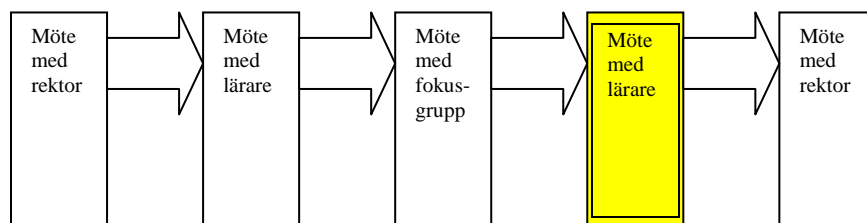

Fig.5. Andra mötet med lärare

Vid vårt andra möte med lärarna träffades vi vid ett lärarlagsmöte, då fem stycken lärare medverkade, för att informera dem om vilka synpunkter som framkommit i fokusgrupperna. Tyvärr kände vi att lärarna inte var så väl förankrade i projektet som vi trott. Folkesson m.fl. (2004) menar att denna situation inte är ovanlig då kommunikationen mellan skolläring och arbetslag inte har fungerat.

”... ofta förväntades att de medverkande handledarna från högskolan skulle bidra till att förankra projektet bland lärarna. Detta var underförstått från skolläringens sida. Handledarna från sin sida antog att såväl lärare som skolläring var väl förtrogna med sitt projekt och gick direkt in i detta. Mötet mellan lärare och handledare riskerade därmed att starta i viss förvirring. Lärarna undrade vad som var syftet och varför. Då upplevde handledarna att lärarna var negativa till sitt eget projekt och till handledarnas medverkan.” (s.133)

Citatet beskriver mycket bra den situation som uppstod i vårt möte med lärarna. Både vi, samt rektor borde ha lagt mer fokus på att se till att projektet förankrades ordentligt i lärarlaget.

Lärarna tyckte att elevernas synpunkter på måltidssituationen var överdriven och att eleverna ”alltid skall gnälla”. De verkade ha inställningen att barn i alla tider har klagat på skolmaten och att det inte var något att fästa sig vid.

Vi lämnade mötet med en känsla av uppgivenhet eftersom vi kände att lärarnas stöd och medverkan i projektet var viktigt för att lyckas med förändringsarbetet.

5.1.5 Möte med rektor

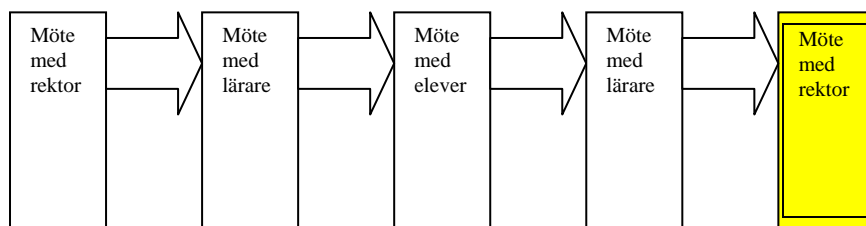

Fig. 6. Andra mötet med rektor

Direkt efter mötet med lärarlaget hade vi ett andra möte med rektor på skolan. Vi samtalande med henne om våra fokusgruppsstudier. Hon var betydligt mer positiv till elevernas synpunkter och vad vi förstod kände hon en viss lättnad över att elevernas inställning till huvudrätten är positiv. Hon var, till skillnad från lärarna, beredd att lyssna på elevernas synpunkter och ta ställning till de förändringar kring skolmåltiden som eleverna föreslagit.

Det som hon tog fasta på ur fokusgruppernas förslag var i första hand att man skall servera salladen ur flera skålar och att mjölken inte skall serveras varm, förutsatt att det inte tillkommer några kostnader för hyra av mjölkautomat

Hon berättade om sina egna tankar kring pedagogisk måltid för personalen på skolan. Till hösten kommer personalen att få äta kostnadsfritt i matsalen endast om de äter tillsammans med eleverna. Detta för att skapa en trevlig atmosfär i matsalen. Hon får stöd av Jansson (2004) som i sin rapport menar att på de skolor där personalen äter med eleverna äter eleverna bättre. Rektor föreslog att det till hösten skall bildas ett matråd på skolan och att de elever som medverkat i vår undersökning skall vara de som sitter med i detta matråd. Hon föreslog även att matsalen skall namnges för att göra den mer restauranglik och därmed ta bort ordet *bamba*¹¹ som i många öron har en negativ klang.

¹¹ Göteborgskt uttryck för skolmatsal

5.2 Förslag på åtgärder

Det kom under våra samtal med eleverna en hel del förslag på vad som skulle göra måltiden till en mera positiv upplevelse. Flera av dem borde det inte vara några problem att genomföra. Dessa förslag och åtgärder presenterar vi här nedan. Vi har här inte tagit med alla förslag som framkom under intervjuerna, utan vi framför de förslag/påpekanden som eleverna sa vid flest tillfällen.

- Menytabla som presenterar maten på ett enklare sätt

Detta är en mycket enkel åtgärd. När maten kommer kan personalen skriva en förenklad meny på en Whiteboard som finns i matsalen.

- Utökat salladsbord med grönsaker i olika skålar som barnen plockar själv

Detta borde inte vara några problem, eftersom restaurangen som levererar maten själva har en salladsbuffé av denna modell.

- Dressing

Detta går att få levererat tillsammans med salladen, men kan betyda en ökad kostnad.

- Olika sorters bröd

Olika sorters bröd bör inte påverka kostnaderna men valfriheten är viktigt för eleverna.

- Mjölkautomat

Detta är ingen kostnad då Arla lånar ut dessa med förbehållet att konsumtionen övertiger tio liter per dag enligt Anders Berg på Arla, Stockholm.

- Kryddor

Salt och peppar på borden och om möjligt även andra kryddor ger en bättre smakupplevelse.

Intressant är att ovanstående punkter återkommer i de flesta rapporter om skolmåltider vi har läst. Jacobson och Nordlund (1992) föreslår ”två rätter och separat salladsbord”, ”lärare och annan personal äter också i skolrestaurangen”, samt ”man skyltar upp på lämpligt sätt vad som serveras, exempelvis med en menytabla utanför matsalen”. Skolmåltidens vänner (2007) har *12 idéer hur du skapar en trevlig måltidsmiljö* där många av punkterna stämmer väl överrens med vad vi kom fram till.

6. Diskussion

Nedan följer vår diskussion. Först kommer diskussionen kring vårt resultat och därefter diskuterar vi vår metod.

6.1 Resultatdiskussion

Vi har valt att återkoppla resultatdiskussionen till våra frågeställningar.

- **Vilka uppfattningar har eleverna om skolmåltiden?**

När vi analyserar vad eleverna egentligen sade i fokusgrupperna framkom det att vi bara delvis hade rätt i vår tanke om att det inte är något fel på maten i sig. Eleverna på skolan var överraskande nöjda med huvudrätten, men inte med salladen, så som den serveras och de var inte heller nöjda med temperaturen på mjölken. De tyckte att den var varm och smakade därför inte gott. Eleverna efterfrågade fler valmöjligheter. Detta gällde framförallt salladsutbudet, men även bröd och huvudrätt. Vad gäller huvudrätten framkom att eleverna är nöjda om soppa serveras som ett komplement. Eleverna hade synpunkter på hur maten presenteras på menyn, då de menar att det är viktigt att veta vad som serveras.

Eleverna hade en hel del synpunkter på miljön och hur maten serverades. De önskar att diskinlämningen skall vara avskärmad för att inte förstöra aptiten. De vill också att maten skall serveras på ett aptitligare sätt än ur stora kantiner.

- **Hur kan man få elever delaktiga i förändring av skolmåltiden?**

Vi menar att det är ett bra sätt att arbeta med elever i fokusgrupper för att få dem delaktiga i förändringsarbete på skolan. I fokusgruppen kan man låta dem berätta och dra slutsatser från sina egna erfarenheter. Detta förenklar förändringsprocessen, då ingen extern utredning behövs.

- **Vilka konkreta förslag till förändring finns det?**

Eleverna föreslår en menytafla som presenterar maten på ett enklare sätt så att eleverna förstår vad som serveras. De efterfrågar ett utökat salladsbord med grönsaker och dressing i olika skålar som eleverna plockar själva ifrån. På salladsbordet bör det även finnas olika kryddor. Olika sorters bröd, både hårt och mjukt, önskas av eleverna liksom en mjölkautomat så att mjölken kan serveras väl kyld under hela lunchen.

6.2 Metoddiskussion

Att arbeta med aktionsforskning är ett effektivt sätt att arbeta på om man vill att gruppen skall komma fram till resultat genom att själva komma med förslag på lösningar. Arbetet med fokusgrupperna har fungerat bra men utformningen av grupperna blev inte riktigt som vår

tanke var från början. Det visade sig att inte alla föräldrar hade svarat på vårt brev och därmed inte givit sitt samtycke till barnens medverkan i studien. Urvalet av elever blev på så sätt något mindre och resultatet blev att båda grupperna bestod av 3 flickor och 1 pojke. Vår önskan var från början 2 flickor och 2 pojkar för att genusperspektivet skulle vara så neutralt som möjligt.

Vi höll oss till våra förberedda frågor i samtalen med eleverna. Vi märkte ändå hur svårt det var att inte ingripa i deras diskussioner.

Både vi och rektorn borde ha lagt mer fokus på att se till att projektet förankrades ordentligt i lärarlaget. Folkesson(2004) menar att vikten av förankring i samband med skolutvecklingsinsatser kan tyckas självklar. Men praktiken visar att förankringsprocessen varken är särskilt enkel eller entydig. Skolverkets utvärdering av utvecklingsprojekt visar att en avgörande förutsättning för att erfarenheterna från projekten lever vidare är just förankringen företrädesvis i initieringsfasen.

6.3 Hur kan man arbeta vidare på skolan?

För att förbättringar av skollunchen ska göras så effektivt som möjligt bör man veta vilka kvaliteter eleverna är missnöjda med. Vår studie är ett första steg till att hitta dessa kvaliteter. Syftet var således inte att ta reda på vad som utgör de exakta orsakerna till att inte fler elever är nöjda med skolmåltiden, för det krävs vidare studier. När vi nu funnit vilka kvaliteter, eleverna är minst nöjda med, vet vi vart fokus bör läggas vid en eventuell förbättring.

Vår förhoppning är att skolan fortsätter att arbeta med projektet även efter vi har lämnat skolan. Att arbeta vidare med fortlöpande matråd, som rektor föreslog, är en god idé. Likaså att införa pedagogiska måltider för lärarna på skolan. Det är viktigt att de här frågorna inte åsidosätts utan hålls levande för att skolan skall kunna leva upp till styrdokumentens gällande mat och hälsa.

Konsekvenserna av vår undersökning är att skolan förhoppningsvis inte behöver göra några stora förändringar av skollunchen. Eftersom eleverna tycker att huvudrätten är god behöver man inte byta matleverantör. Fokus bör ligga på att förändra salladsbordet och mjölkhanteringen. Skolan bör också införa ett matråd som kan arbeta fortlöpande med frågor som rör skollunchen.

6.4 Relevans för läraryrket

För oss som blivande lärare har vår studie haft stor betydelse för att förstå att det vi tror att eleverna säger inte alltid är det som de egentligen menar. Om vuxna, föräldrar och personal på skolan förutsätter att eleverna inte tycker om maten har det stor påverkan på barnen. Vi märkte att barnen var mycket mer positiva till skolmåltiden än vad personalen på skolan trodde. Vill man få eleverna att prata i positiva ordalag om skollunchen med varandra så är det viktigt att de vuxna agerar som ledare och förebilder. (Kimber, 2006)

I en skolklass där maten anses äcklig¹² (som i vår studie), eller i andra känslomässigt laddade ämnen, är det inte lätt att ha en avvikande åsikt. Man håller med sina kamrater. Ett av många sätt att arbeta med denna problematik kan vara genom gruppövningar/samtal i fokusgrupper. Eleverna får olika ämnen av pedagogen, som de diskuterar och eventuellt gör ett rollspel av. Det är viktigt att tid lämnas till egen reflektion och eftertanke. I slutet av lektionen ges tid till dem som vill spela upp sitt rollspel. Exempel på olika ämnen som kan behandlas är:

- Snatta i en affär
- Tjuvröka
- Sprida falska rykten
- Fuska på prov

Beakta att det skall vara ämnen som eleverna känner är känslomässigt laddade. Kimber (2006) menar att ”känslor påverkar vårt tänkande men gör inte nödvändigtvis att vi blir klokare (s.9).

Livsmedelsverket (2007) har förslag på hur man i skolan kan komma till rätta med matproblem. De menar att mat- och hälsoundervisningen bör förstärkas i skolan och de föreslår att lärarstudenter skall läsa minst 2p mat och hälsa inom det allmänna utbildningsområdet. Detta är vi beredda att till fullo hålla med om. Hur skall lärare som inte har kunskap om mat och kosthållning på en professionell basis kunna förmedla något så viktigt till elever? Om det nu är så att man vill stärka lärarens situation i skolan till en mer professionell roll så måste det även innefatta maten. Elever lär sig det som deras utbildade lärare förmedlar, den kunskap han/hon besitter. Det är mycket viktigt att lärare i de lägre åldrarna har en god kunskap för det är där man kan påverka elevers inställning till måltiden och få en bättre attityd till den. Vi tror också att lärare som besitter en djupare matkunskap kan förmedla en positivare känsla till elever som inte vill äta. Om man på ett riktigt sätt kan förklara för negativa elever hur viktigt det är att man äter ordentligt varje dag, så tror vi att elever lyssnar och tar till sig den kunskapen och dessutom använder sig av den.

Med utbildade och kompetenta lärare inom mat- och hälsa kan det vara lämpligt att integrera ämnet med andra ämnen och på så sätt göra eleverna medvetna om hur maten påverkar dem. Om man kan få elever att inte bara äta sin skollunch, utan även reflektera över vad de äter och framförallt varför de gör det så tror vi att intresset för mat blir större för elever som i dagsläget inte äter så som de borde.

¹² Elevers ordval.

Referenser

- Andersson, Å & Nystedt, J.(2006). *Probleminventering med hjälp av aktionsforskning kring skollunchen*, (Examensarbete, Kost och friskvårdsprogrammet, 10p) Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för hushållsvetenskap
- Asplind, B., Bergstedt, E., Ekelöf, E., Kaaman, A., Ljungberg, M., Nygren, P., Ottosson, M., Wall, H. (2000). *Smaka mera- God mat i skolan*. Livsmedelsverket och Folkhäsoinstitutet. Uppsala
- Dysthe, O. (Red.), (2003). *Dialog, samspel och lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Folkesson, L., Lendahls Rosendahl, B., Längsjö, E., Rönnerman, K. (2004). *Perspektiv på skolutveckling*.
- Göteborgs stad. (2007). *Kostprogram för Göteborgs stad*. Hämtad i maj 2007, från [http://www.goteborg.se/prod/sk/goteborg.nsf/files/kostprogram_04/\\$FILE/kostprogram_04.pdf](http://www.goteborg.se/prod/sk/goteborg.nsf/files/kostprogram_04/$FILE/kostprogram_04.pdf)
- Jansson, M. (2004). *Du blir var du äter – en studie om hur den socioekonomiska vardagsmiljön påverkar barns förhållningssätt till mat*. Livsmedelsverket Rapport 19 – 2004
- Kimber, B. (2006). *Att främja barn och ungdomars utveckling av social och emotionell kompetens. Teori och praktisk tillämpning för pedagoger*. Malmö: Ekelunds/Gleerups Utbildning AB
- Larsson, E. & Wernersson, M. (2006). *Gymnasieelever och skolmåltiden -vilka kvalitetsaspekter borde man fokusera på vid en förbättring av den?* (Examensarbete inom kostekonomiprogrammet, 10 poäng) Göteborg: Institutionen för mat, hälsa och miljö.
- Livsmedelsverket (2007). *Bra mat i skolan*. Hämtad i maj 2007, från http://www.slv.se/upload/dokument/mat/mat_skola/Bra_mat_i_skolan_2007.pdf
- Livsmedelsverket & Centrum för Tillämpad Näringslära/Hälsomålet. (2001). *Riktlinjer för skolluncher- råd, tips och mängdtabeller*. Uppsala
- Lundahl, K. & Heyman, E.(2007). *Skolmaten får tummen ner*. Hämtad i maj 2007, från <http://www.gp.se/gp/jsp/Crosslink.jsp?d=113&a=325327>
- Marton, F. & Booth, S. (2000) *Om lärande*. Lund: Studentlitteratur
- Porsman, C. & Paulún, F. (2003). *Mat för ditt barn*. Stockholm: Fitnessförlag.
- Rosén, M. (2007). *Mat och hälsa i undervisningen– skolan och lärarutbildningen*. Hämtad i maj 2007, från http://www.slv.se/upload/dokument/rapporter/mat_naring/rapp_13_04_mat_och%20halsa.pdf

Rönnerman, K. (Red.) (2004). *Aktionsforskning i praktiken – erfarenheter och reflektioner*. Lund: Studentlitteratur.

Prell, H. (2004) *Promoting healthy eating, A school-based intervention with focus on fish* (Forskningsrapport nr36) Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för hushållsvetenskap.

Skolmatensvänner, hämtat i maj 2007, <http://www.skolmatensvanner.org/>

Stukat, S. (2005) *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur

Swanberg, L. (2007). *Var femte elev skippar bamba*. Hämtad i maj 2007 från <http://www.gp.se/gp/jsp/Crosslink.jsp?d=113&a=335990>

Svenska livsmedelsverket, hämtat i april 2007, http://www.slv.se/templates/SLV_Page.aspx?id=15708&epslanguage=SV

Svenska språknämnden (2000). *Svenska skrivregler*. Stockholm: Liber.

Säljö, R., & Linderöth, J. (Red.) (2001). *Utmaningar och e-frestelser it och skolans lärkultur*. Stockholm: Prisma.

Trost, J. (1998) *Att skriva uppsats med akribi*. Lund: Studentlitteratur

Utbildningsdepartementet. (1994). *Läroplaner för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolformerna. Lpo 94 och Lpf 94*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Wibeck, Victoria. (2000) *Fokusgrupper. Om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.

Wikipedia, skoldatanätet, hämtat i maj 2007 <http://sv.wikipedia.org/wiki/Fokusgrupp>